

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಸಂಗ್ರಹ ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಡಾ. ನಾಗವರ್ಮ .ಜಿ. ಎಚ್

ಕನ್ನಡ ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು,

ಸರ್ಕಾರಿ ಕಲಾ ಕಾಲೇಜು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ-577501

varamaturuvanuru@gmail.com Ph: +91 9449614968

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ:

ಕನ್ನಡ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಿದೆ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಶಾಸನಗಳ ಪೈಕಿ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನವು (5ನೇ ಶತಮಾನ) ಮೊದಲನೆಯದು ಎನಿಸಿದರೆ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪೈಕಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವು ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯದು. ಮೂಲತಃ ಇದು ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥ, ವ್ಯಾಕರಣ ಅಲಂಕಾರ ಹಾಗೂ (ಭಾಷೆಯ, ಧ್ವನಿ ರಚನೆಯ ಬಗೆಗೆ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥ) ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ತಲಕಾವೇರಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಇದರ ಮುಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗವು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಕವಿಗಳ+ರಾಜಮಾರ್ಗ, ಕವಿರಾಜರ+ಮಾರ್ಗ ಅಥವಾ ಕವಿರಾಜನ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು. ಕವಿರಾಜರು (ಅಂದರೆ ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠರು) ಅನುಸರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು, ಅಥವಾ ಮಾರ್ಗ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಕವಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ದಾರಿ ದೀಪವಾಗಲಿ ಎಂದು ಕವಿಯು ಇದನ್ನು ರಚಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಇದನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ಶ್ರೀವಿಜಯನಂಬ ಜೈನ ಕವಿ, ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ (ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ) ದೋಷಾದೋಷಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ದೇಶನವಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ (ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ) ಇದ್ದ ಅನೇಕ ಉಪಭಾಷೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿವೆ. ಪದ ಪ್ರಯೋಗ ನಿಯಮಗಳು, ಪ್ರಾಸಗಳು-ಅವುಗಳ ಪ್ರಭೇದಗಳು, ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಲಕ್ಷಣ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ 'ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರ ಮಾರ್ಗ' ಎಂಬ ಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವೂ ನಿರೂಪಣೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳ ನಿರ್ದೇಶನವಿದೆ ಮತ್ತು ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಪದ್ಯಗಳಿವೆ.

ಕವಿಗಳ ಕೈದೀವಿಗೆಯೆನಿಸಿದ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಆದ್ಯ ಗ್ರಂಥ ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಡೆದು ಬಂದ ಹೊಲಬಿನ ಹೆಜ್ಜೆ ಗುರುತು ಹಲವು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಆಧಾರದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಕನ್ನಡ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಕವಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲಂಕಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಸಂಸ್ಕೃತ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಾದ ದಂಡಿ, ಭಾಮರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ನಾಡಿನ ಜನರು ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತಮತಿಗಳಾಗಿದ್ದುಂಟು, ಅವರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯದ ಅವಗುಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಟೀಕಿಸಬಲ್ಲ ಸಹಜ ಗುಣದೋಷ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇತ್ತು.

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ತನ್ನ ಕಾಲದ ಭಾಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಚತ್ವಾಣ' 'ಬೆದಂಡೆ' ಎಂಬ ಎರಡು ಕಾವ್ಯ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿ ಕಂದಗಳ ಹಲವು

ಒಂದು, ಅವುಗಳ ನಡುವೆ ಸುಂದರ ವೃತ್ತಗಳಾದ, ಅಕ್ಷರ, ಚೌಪದಿ, ಗೀತಿಕೆ, ತ್ರಿಪದಿಗಳು, ಅಂದಂಬತ್ತೆಸೆಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕವಿರಾಜ ಮಾರ್ಗ ಕೃತಿ ಬಹು ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಆತನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಿರಬೇಕು. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಕರ್ತೃವು ಅಂತಹ ಕಾವ್ಯ ಕರ್ತೃಗಳ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೀವಿಜಯ, ಕವೀಶ್ವರ, ಪಂಡಿತಚಂದ್ರ, ಲೋಕಪಾಲ ಇವರು ಪದ್ಯಕವಿಗಳು. ವಿಮಳ, ಉದಯ, ನಾಗಾರ್ಜುನ, ಜಯಬಂಧು, ದುರ್ವಿನೀತಿ ಇವರು ಗದ್ಯಕವಿಗಳು. ಆದರೆ ಈ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ಕವಿಗಳ ಗ್ರಂಥಗಳಾವುವೂ ಈವರೆಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ, ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮಹಾಕವಿಗಳೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಪದ್ಯಕವಿಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ರೀವಿಜಯನನ್ನು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಕರ್ತೃವಾದ ಶ್ರೀ ವಿಜಯನೇ ಆಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವನೆಂದು ಶ್ರೀ.ರಂ, ಶ್ರೀ.ಮುಗಳಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನೃಪತುಂಗನ ಸಭಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿ ತೀರ್ಥಾವತಾರನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೂತವಾಯಿತು. ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಜನೆ ಮಾಡಬಹುದು. 1.ಶಾಸ್ತ್ರೀತರ ಭಾಗ 2.ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗ. ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಸತಾಗಿ ಲಕ್ಷಣ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ಎದುರಿಸಬೇಕಾದ್ದಿತು. ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಹು ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಎದುರಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲಿಗೆ ಮಾರ್ಗಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು.

ಶ್ರೀ ತಳ್ತರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭ
ಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ ಸಂ
ಪ್ರೀತಿಯ ನಾವನವಗಲಳ್
ನೀತಿ ನಿರಂತರನುದಾರನಾ ನೃಪತುಂಗಂ||

ನೃಪತುಂಗ ದೇವನನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣ ಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನದಿಂದ ಹರಡುವ ಕಾಂತಿ ರಂಗಸ್ಥಳದ ತೆರೆಯಂತೆ ಹರಡಿರಲು ಯಾರ ವಕ್ಷಸ್ಥಲವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯು ಅನುರಾಗದಿಂದ ಎಂದೆಂದೂ ಅಗಲದೇ ಇರುವಳೋ ಆ ನೀತಿ ನಿರಂತರ ಉದಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದು ಹೊಂದಿದ ನೃಪಗುಂತಗದೇವನು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನಂತೆ ನಮ್ಮ ಏಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ದಯೆಗೈಯಲಿ.

ಶೃತದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ನೋಳ್ವಡೆ
ಸತತಂ ಕವಿಮುಷಭರಾ ಪ್ರಮೋಗಂಗಳೊಳಂ
ಕೃತ ಪರಿಚಯ ಬಲನಪ್ಪನ
ನತಿಶಯಧವಳನ ಸಭಾಸದರ್ ಮನ್ನಿಸುವರ್||

ಸಭಾಮನ್ನಣೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿರಲೂ ಯೋಗ್ಯತೆಯೂ ಬೇಕು. ಕವಿ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯದಳವಳ ಬಿರುದಾಂಕಿತ ನೃಪತುಂಗನ ಆಸ್ಥಾನಸಭಾ ಮನ್ನಣೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಉಳ್ಳವನು ತಾನೆಂದು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ವ್ಯಾಕರಣ ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕ
ಲೋಕಕಳಾ ಸಮಯ ಮಾದಳಂಕೃತಿಗಳೊಳಂ
ವ್ಯಾಕುಳನಲ್ಲದನೇಕ ವಿ

ವೇಕ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ನಗರಮಂ ಪುಗತರ್ಪಂ||

ಕವಿಗಳು, ವಿದ್ಯಾವಂತರು ರಾಜಾಶ್ರಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾನ್ಯಖೇಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣ, ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ, ಲೋಕವಿದ್ಯೆ, ಕಲಾವಿದ್ಯೆಗಳು ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಲ್ಲದವನು ವಿವೇಕ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೆನಿಸಿದ ನೃಪತುಂಗ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿದ್ದರಿಂದ.

ಮೃಗಪಶುಶುಕಂ ನಿಗಣಂಗಳೊ
ಳಗಣಿತ ನಿಜಜಾತಿಜನಿತ ಭಾಷೆಗಳೆಂದುಂ
ನೆಗ ದ್ವಂತಿರೆ ನರರೋಳಮ
ಪ್ರಗಲ್ವ ವಚನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗ್ಗುಂ ಸಹಜಂ

ವನ್ಯಮೃಗಗಳೂ, ಪಶು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ತಮ್ಮ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಜಾತಿಗನುಗುಣವಾದ ಭಾಷೆ ಹೊಂದಿರುವುದು ಸ್ವಭಾವ, ಹಾಗೆಯೇ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಗ್ಧ ಮಾತಿನ ಫೌಢವಲ್ಲದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವವೆಂದವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಗುಣಮಿದು ದೋಷಮಿದೆಂಬೀ
ಗಣಿದಮನೆತ್ತರಿಮುಶ್ರುತ ಪ್ರಕೃತಿಜನಂ
ತೃಣ ಸಸ್ಯ ಘಾಸ ವಿಷಯ
ಪ್ರಣಯ ಸಮವೃತ್ತಿಯಪ್ಪವೋಲ್ ಮೃಗಗಣದೊಳ್||

ಇದು ಒಳ್ಳೆಯದು, ಇದುಕೆಟ್ಟದ್ದು, ಇದು ಗುಣ, ಇದು ದೋಷ ಎಂಬ ವಿವೇಚನೆಯು ಅವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ದನಕರುಗಳು ಹುಲ್ಲು-ಸಸ್ಯ-ಮೇವುಗಳ ಭಿನ್ನತೆ ತಿಳಿಯದೇ ಆಸೆಯಿಂದ ತಿನ್ನುವಂತೆ ಅವಿದ್ಯಾವಂತರ ಅಭಿರುಚಿಯು ಕೂಡಾ ವಿವೇಚಾನರಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅದರಿಂ ಪರಮಗಮ ಕೋ
ವಿದನಪ್ಪುದು ಪೂರ್ವ ಕಾವ್ಯರಚನೆಗಳಂ ತಾಂ
ಮೊದಲೋಳ್ ಕಲ್ತಂಗಲ್ಲದೆ
ಪದದೊಳ್ ಜಾಣಂ ಬೆಡಂಗುಮಕ್ಕುಮೆ ಕೃತಿಯೊಳ್||

ತನಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಓದಿನ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಾ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗುವವನಿಗೆ ಪರಂಪರೆಯ ಕಾವ್ಯ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಚಯವಿರಬೇಕು. ಅವರಿಂದ ತಾನು ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯು ಜಾಣ್ಮೆ-ನುಡಿಯ ಸೊಬಗು ಬರುತ್ತದೆ.

ನೆನೆನೆಂದು ಪೆರರ ಮಾತುಗ
ಳನೆ ನೆಗಳೆರೆ ಕೃತಿಯೊಳಿಡುವವಂ ವುಗದ ಗುಹಾ
ಧ್ವನಿಯವೋಲ್ನರ್ಥವಚನಂ
ತನಗಾಗಿ ಸುರಮನುಚಿತ ವಾಕ್ಯತುರತೆಯಂ||

ನುಡಿಸ್ವೋಪಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗಕಾರನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಬೇರೆ ಕವಿಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ನೆನೆದು ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವವನು ಬೆಟ್ಟದ ಗುಹೆಯ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯ ಹಾಗೆ ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತಿನವನು. ಅಂತಹವನಿಗೆ ಸ್ವಂತದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಅನುಕರಣಶೀಲನಾಗುತ್ತಾನೆಯೇ ಹೊರತು ಅವನು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನುಡಿ ಸ್ವೋಪಜ್ಞನಾಗಲಾರ.

ಆ ಕಪಿಲ ಸುಗುತ ಕಣಚರ
ಲೋಕಾಯತಿಕಾದಿಮಾರ್ಗಭೇದಂ ಸಮಯಂ
ಪ್ರಾಕಟಮದಂ ವಿರುದ್ಧ ವಿ
ವೇಶದಿನ ರಿಪುವೋಡೆ ನಾಡೆ ಸಮಯ ವಿರುದ್ಧಂ||

ಸಮಾಜದ ಕೆಲವು ವಿಶಿಷ್ಟ ಜನಾಂಗಗಳ ಕುರಿತು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಪದ್ಯವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಕಪಿಲ, ಸುಗುತ, ಕಣಚರ ಚಾರ್ವಾಕ ಮುಂತಾದವರ ದರ್ಶನ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಮಾರ್ಗಭೇದಗಳು ಬೇಗ. ಬೇರೆ ಸಮಯಗಳು ವಿಪರೀತಾರ್ಥ ನೀಡಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಆ ಸಮಯಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದಂತಹ ಕಾವ್ಯ ದೋಷವಾಗುತ್ತದೆ.

ದೇಶಂ ವರರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ ನಿ
ವೇಶಾಂತಂ ತದ್ವಿಷ್ವರುದ್ಧವಚನಂ ಮಿಗೆ ಸಂ
ಕ್ಷೇಶಕರಂ ಕೃತಿಕರ್ತೃಗೆ
ಕೌಶಲಮಂ ಪಡೆದುದುಕ್ತ ದೇಶ ವಿರುದ್ಧಂ||

ರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ದೇಶ ಈ ಎರಡೂ ಪದಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಭೇದವನ್ನು ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗಕಾರನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಷ್ಟ್ರ ಮೊದಲಾದ ವಾಸಸ್ಥಳವೆಲ್ಲವೂ ದೇಶ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತು. ದೇಶ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಕೃತಿಗಾರನಿಗೆ ಗೌರವ ತರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ತಾತ್ಸಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ ಕಾವ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಪರಮಾಲಂಕಾರೋಚಿತ
ವಿರಚೆಗಳ್ ನೆಗಳ್ಳುಮಾರ ಪದನೋದರದೊಳ್
ನೆರಮಕ್ಕಾ ಪರಮಕವಿ
ಶ್ವರರೆಮಗೀ ಕೃತಿಯೊಳಕೃತಕಾಚಾರಪರರ್||

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗಕಾರನು ತನ್ನ ಸದ್ವಿಷ್ಣನಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪೂರ್ವಪ್ರಾಂಶಂಸೆ ಪರಂಪರೆಯ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲರಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಪದರಚನೆಗಳು ಉತ್ತಮ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಸಂಗತವಾಗಿ ಇರುವವೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಾಗೂ ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಕವಿಶ್ವರರು ನಮಗೆ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗಲಿ.

ಉಪಸಂಹಾರ:

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಕೃತಿ ಇದು ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದ್ದು, ವ್ಯಾಕರಣ, ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ, ಲೋಕವಿದ್ಯೆ, ಕಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳು ದರ್ಶನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಹಿತ ಮಿತವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಳಸಬೇಕೆಂದು ವಿನಂತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಇದು ಗುಣ, ದೋಷ ಎಂಬ ವಿವೇಚನೆ ಅವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ? ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗುವವನಿಗೆ ಪರಂಪರೆಯ ಕಾವ್ಯ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಚಯವಿರಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾನೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

- [1] ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ವಿವೇಕ; (ಮೊದಲ ಭಾಗ) ಮುಳಿಗೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ (1948)
- [2] ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ವಿವೇಕ; (ಪೂರ್ಣಭಾಗ) ಮುಳಿಗೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ, ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು (1968)
- [3] ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ (ವಿಮರ್ಶೆ; ಹಲವು ಲೇಖಕರು) ಸಂ; ವೀ ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ಐ.ಬಿ.ಎಚ್.ಬೆಂಗಳೂರು(1972)
- [4] ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ ಪರಿಸರದ ಕನ್ನಡದ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ.ವಿ. ಧಾರವಾಡ(1973)
- [5] ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, ಸೀತಾರಾಂ ಜಾಗೀರ್‌ದಾರ್ (2001) ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮೈಸೂರು ವಿ.ವಿ